אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: קַיְּימְתִּיהָ כְּהָא דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּשֵׁם רַבִּי זְעֵירָא: כָּל שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִיקָּרֵב לֹא הָיָא וְלֹא דָּמֶיהָ — לֹא קָדְשָׁה אֶלָּא הֶקְדֵּשׁ דָּמִים. וְאִתְּ אָמְרַתְּ יָאוּת, לְהַקְרִיבוֹ אֵין אַתְּ יָכוֹל — דִּכְתִיב "בַּבָּקָר" וְלֹא עוֹפוֹת, לְפִדּוֹתוֹ אֵין אַתְּ יָכוֹל — [א]שֶׁאֵין לָעוֹף פִּדְיוֹן. לְפוּם כֵּן צָרִיךְ מֵימַר לֹא קָדְשָׁה אֶלָּא קְדוּשַׁת דָּמִים.

א [ב]חֶבְרַיָּיא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי אַיְּיבוּ בַּר נַגְרִי אֲמַר קוֹמֵי רַבִּי אִילָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן: טַעְמָא דְּהֵין תַּנְיָא "וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה'" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "טְמֵאָה"? אֶלָּא אֲפִילוּ טְמֵאָה בְּאוֹתוֹ הַשֵּׁם. וְקַשְׁיָא: בְּדָא כְּתִיב [ג]"וְהֶעֱמִיד וְהֶעֱרִיךְ". רַבִּי זְעֵירָא בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר לֹא אָמַר כֵּן, אֶלָּא: "וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה'" — כָּל שֶׁאֵינָהּ רָאוּי לִיקָּרֵב לֹא כָּאן וְלֹא בְּמָקוֹם אַחֵר אֵינוֹ עוֹשֶׂה תְּמוּרָה, יָצְאַת נִקְבָה (שֶׁבָּעוֹף) לְעוֹלָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִיקָּרֵב כָּאן — רָאוּי לִיקָּרֵב בְּמָקוֹם אַחֵר. רַבִּי אָבוּן וְרַבִּי בּוּן בְּעוּן קוֹמֵי רַבִּי זְעֵירָא:

אמר ר' יוסי בתירוץ הקושיה: **קיימתיה** [העמדתי, פירשתי, אותה] **כהא** [כמו זו] **שאמר ר' שמואל בשם ר' זעירא: כל** בהמה שאם תחול עליה קדושת הגוף **אינה יכולה ליקרב לא היא** בעצמה **ולא דמיה**, שאם יפדוה לא יוכלו להקריב את הנקנה בדמיה — **לא קדשה** קדושת הגוף **אלא הקדש דמים** בלבד. שרק כך תוכל לבוא לידי הקרבה, שיפדוה, והנקנה בדמיה, אם ראוי הוא למזבח, יקרב. **ואת** [ואתה ר' אלעזר] הסבור שכאשר הקדישו עופות בסתם חלה עליהם קדושת דמים ולא קדושת הגוף **אמרת יאות** [אומר אם כן נכון], שכן **להקריבו** את העוף שהוקדש סתם לעולה — **אין את** [אתה] **יכול, דכתיב** [שכן נאמר] **"בבקר" — ולא עופות. לפדותו אין את יכול**, שכן כלל הוא **שאין לעוף פדיון. לפום כן צריך מימר** [לפי כך צריך לומר]: שעוף שהוקדש בסתם ובכך חלה עליו קדושת עולת בהמה, **לא קדשה** העוף **אלא קדושת דמים.**

א בברייתא שהובאה בעמוד הקודם הוזכרה דעת ר' שמעון (לדברי ר' שמעון בן יהודה) שהמפריש נקבה לעולתו לפסחו או לאשמו בכל אלה אין היא עושה תמורה. ומביאים כי בהסבר שיטה זו אמרו **חברייא** [בני החבורה, התלמידים] **בשם ר' יוחנן**, וכן **ר' אייבו בר נגרי אמר** כן **קומי** [לפני] **ר' אילא בשם ר' יוחנן: טעמא דהין תניא** [הטעם של תנא זה, ר' שמעון] הוא ממדרש הכתוב. שנאמר **"ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה'"** (ויקרא כז, יא). ויש לברר: **מה תלמוד לומר** (יש ללמוד) מהמלה **"טמאה"** שהיא לכאורה מיותרת, שהרי וודאי אי אפשר להקריבה! **אלא** ודאי כוונת הכתוב ללמד **שאפילו** בהמה שמצד עצמה היא כשרה לקרבן, אלא שהיא **טמאה** (אינה ראויה) **באותו השם**, שלקרבן שהוקדשה עבורו אינה ראויה, וכגון נקבה לעולה דינה כן. ומתוך זה למד ר' שמעון שהמפריש נקבה לעולתו לפסחו או לאשמו אין היא עושה תמורה. שמאחר שאינה ראויה לקרבנות הללו, חלה עליה רק קדושת הדמים, וקדושת דמים אינה עושה תמורה. ומעירים: **וקשיא** [ואולם קשה] שהרי **בדא כתיב** [בענין זה הרי כתוב] **"והעמיד והעריך"** (שם), שכדי לפדות את הבהמה מקדושתה צריך להעמיד אותה לפני הכהן שיעריך אותה ואז תיפדה (ראה שם פסוקים יא—יב), ודעת ר' שמעון שאין דין העמדה והערכה בבהמה הקדושה בקדושת דמים בלבד (כמבואר במשנה תמורה פ"ד מ"ג, ובגמרא שם לב,א), וכיצד אפשר להסביר את דברי ר' שמעון בבהמה הקדושה בקדושת דמים בלבד על פי פסוק זה?!

ר' זעירא בשם ר' אלעזר לא אמר כן, שפסוק זה הוא מקור שיטת ר' שמעון (לדברי ר' שמעון בן יהודה), **אלא** כך פירשו: **"ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה'"**, ולכאורה המלה "קרבן" מיותרת, שהיה די לומר "אשר לא יקריבו ממנה לה'". אלא כוונת הכתוב לומר שדווקא **כל** בהמה **שאינה ראוי ליקרב לא כאן**, לא למה שהוקדשה, **ולא במקום אחר**, כלומר, ולא לשום קרבן אחר, היא היא ה"טמאה" שאם הקדישוה לקרבן **אינו עושה תמורה, יצאת** (יצאה) מכלל זה בהמה **נקבה** שהוקדשה **לעולה, שאף על פי שאינה ראויה ליקרב כאן**, לקרבן עולת בהמה, הריהי **ראוי ליקרב במקום אחר**, בעולת העוף הבאה אף מן הנקבה. ולשיטה זו פסוק זה הריהו מקור לדברי תנא קמא באותה ברייתא החלוק על ר' שמעון וסבור שהמקדיש נקבה בין לעולה בין לפסח או לאשם הריהי עושה תמורה. ומביאים כי **ר' אבון ור' בון בעון קומי** [שאלו לפני] **ר' זעירא:**

כשנפלה בה מום גם כן לא קדשה, שאין לעוף פדיון אף בנפל בה מום. כדתניא בספרא. ולכן נקרא "טמאה" לאותו השם, דאינה ראויה בכולה שם עולה. ולכן דריש לה בקרא הכי: טמאה באותו השם וכו', "והעמיד" — לאורויי דאינו עושה תמורה. ולעיל גבי טעמא דרבי שמעון הכי פריש לה: הואיל ופעם בהקדיש עוף תמימה בפירוש לעולה קדשה קדושת הגוף, ולהכי חלה הכא גבי נקבה קדושת הגוף לענין לעשות תמורה. ולהכי נטר בסדר השקלא וטריא ותירוצי דרבי ירמיה אדרבי יוחנן, עד דאמר טעמא דרבי אלעזר דמפורש "בבקר" ולא עופות. הכי גרסינן: **חברייא בשם רבי יוחנן כו'** — טעמא דהדין תניא על מימרא דרבי שמעון בן יהודה בשם רבי שמעון דאינו עושה תמורה. **מה תלמוד לומר "טמאה"** — דלהורות דינא דבהמה טמאה — הא כתוב למטה "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך" וגו'. **אפילו טמאה לאותו השם** — כמו נקבה לעולה, ואשם ופסח. וכתיב ביה "והעמיד והעריך", דלא חלה עליה קדושת הגוף, ואינו עושה תמורה. **לא אמר כן** — מזה הכתוב דייק להיפוך דסתמא דעושה תמורה, ומסיפיה דקרא קמדייק, דכתיב "אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה'" דהוה ליה למימר "אשר לא יקריבו לה'", אלא דהכי קאמר: כל שאינה ראויה ליקרב לא כאן ולא קרבן במקום אחר הוא דאינו עושה תמורה. לאפוקי נקבה לעולה, ראויה ליקרב במקום אחר, דהיינו בעוף, כדאמר לעיל טעמיה.

קרבן העדה

קיימתיה — טעמא דרבי אלעזר דמתניתין, כדרבי שמואל. **לא היא** — עצמה. **ולא דמיה** — על ידי פדיון, כשנפל בה מום. **אלא הקדש דמים** — דהיינו קדושת בדק הבית. **ואמרת יאות** — ושפיר קאמרת שעופות לבדק הבית. **להקריבו** לעולה לקייץ המזבח — אי אפשר, דכתיב "בבקר". **שאין לעוף פדיון** — אף שנפל בו מום, כדאיתא בתורת כהנים. **לפום כן וכו'** — לפיכך צריך לומר דעופות לא קדש מתחילה אלא קדושת דמים. **טעמא דהין תניא** — טעמו דהך תנא דאמר אליבא דרבי שמעון המפריש נקבה לעולה ולאשם ולפסח אינו עושה תמורה. **אלא אפילו טמאה באותו השם** — שלא קרא עליו שם קרבן הראוי לו. **וקשיא: בדא כתיב "והעמיד והעריך"** — בתמיה: וכי קרבן כזה, שהוא תם, בעי העמדה והערכה? דהא בסיפא דהך קרא כתיב "והעמיד והעריך", וכאן ממה נפשך לא בעי העמדה והערכה. או שאינו קדוש כלל, או שהוא עצמו קרב למזבח.

תקליז הדתיז

אמר רבי יוסא: קיימתיה כההיא דאמר שמואל כל שאינה קריבה כו' — רבי יוסא אמר שהוא קיים דבריו דלא ליסתור כל כך דמה שאמר טמאה מאותו השם היינו דבהקדיש סתם כמו המקדיש נכסיו והיו בהן עופות — אינה קדשה לא היא ולא דמיה. היינו בין תמימה דהא "בבקר" כתיב ולא עופות. ודמיה — היינו

מסורת הש"ס

א. משנה כריתות ו,ח. תוספתא כריתות ד,יד. בבלי יומא מא,ב. ספרא ויקרא דבורא דחובה י,י. ילקי"ש תורה תעג.

ב. (ביטוי זה) ירושלמי תרומות א,ב. שם ח,ג. מעשרות ב,ג. דמאי ד,א. שם ו,א. פסחים ג,ב. שם ט,ב. שם י,ג. יומא ב,א. ביצה א,ט. יבמות י,ו. שם יא,ז. שם טו,א. כתובות ח,ב. גיטין ז,ג. סנהדרין יא,ד. נדה ב,ג. שה"ר א,ב. ילקי"ש נ"ך תתקפא.

ג. ראה בבלי ערכין ד,א—ב. וראה עוד ספרא בחוקותי ג,ג. ילקי"ש תורה תרעה. שם תרעו.

גרסות

נקבה לעולה בכתי"ל: **נקיבה שבעוף** ובכתי"מ: **נקבה בעוף.**

חבריא בשם — טמאה ממש וקשיא בדא כתיב והעמיד והעריך בהגר"א מחק מילים אלו (והוסיפן לעיל יב,ב).

קרבן לה' מה תלמוד לומר — אשר לא יקריבו ממנו בכתי"מ מילים אלו חסרות.

המזבח מרצה בכתי"מ: **מזבח מתרצה.**

עיונים

כל שאינה יכולה ליקרב לא היא ולא דמיה לא קדשה אלא הקדש דמים טעם הדבר, שמאחר וכשאדם מקדיש דבר שידוע שאינו יכול להיקרב, דעתו מלכתחילה להקדישו בקדושת דמים, שיוכל לפדותו ולהביע ברמיו עולת בהמה (תלמיד הרשב"ש).

בענין והעמיד והעריך שכן נאמר בתורה: "ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' והעמיד את הבהמה לפני הכהן. והעריך הכהן אותה וגו' (ויקרא כז, יא—יב). ולמדו חכמים מדייק הכתובים שאין מדובר בפסוק זה בבהמה טמאה ממש, אלא בכל בהמה שאינה ראויה להיות זבח, כגון שיש בה מום, שניתן לפדותה.

אורח ההלכה

שאין לעוף פדיון הסולת והיין והשמן והלבונה והעופות והעצים וכלי שרת שנפסלו או שנטמאו אין פודים אותם, שנאמר "והעמיד והעריך" — כל שישנו בהעמדה נערך, ואלו אינם בכלל העמדה. לפיכך אין אלה נפדים לעולם. (רמב"ם ספר קדושה הלכות איסורי מזבח פ"ו ה"ד).

והעמיד והעריך המקריש בהמה בחייה, בין טהורה בין טמאה, בין לבדק הבית בין למזבח, ונפל בה מום, או שהיא תמימה הראויה ליקרב הריהי צריכה העמדה והערכה בבית דין. לפיכך אם מתה הבהמה קודם שהעריכוה אין פודים אותה, אלא תקבר. כר' יוחנן. (רמב"ם ספר הפלאה הלכות ערכין וחרמין פ"ה הי"ב).

איסור רובע ונרבע בהקרבה הרובע והנרבע, אף על פי שהן מותרים באכילה, הרי הם פסולים להקרבה על גבי המזבח. כגמרא. (רמב"ם ספר קדושה שם פ"ג ה"ז).

אחת לשלושים יום משערין את הלשכה פוסקים את שער היין והסולת עם הממונה על הנסכים אחת לשלושים יום לצורך שלושים היום הבאים. ואם התייקרו הנסכים — הריהו צריך לספק להם כמו שפסקו עמו, ואם הוזלו — הריהו צריך לספק להם כשער הזול. כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות כלי המקדש והעובדים בו פ"ז הי"ג).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

קרבן העדה

הכי גרסינן: **יצאה נקבה שבעולה** – והכי פירושו: אם הקדיש נקבה לעולה – הרי היא ראויה למזבח לשם שלמים. **הרי הרובע והנרבע** דתני בתוספתא פרק קמא דתמורה דעושין תמורה, ואינה ראויה להקרבה כלל. **אלא** – דומיא דטמאה ממש, שאין במינה קרבן. לאפוקי עולת נקבה – שיש במינה קרבן. הכי גרסינן: **בהדא כתיב "והעמיד והעריך"** – סיומא דתירוצא דרבי זעירא הוא, כיון דקרא איירי בטמאה ממש, צריכה העמדה והערכה.

הלכה ה משנה **משערין את הלשכה** – נותנין שיעור ליינות ושמנים וסלתות שיעמיד זה השעיר לשלשים יום, ולוקחין מהם הגזברין מה שצריכין באותו סכום שפסקו. ואם נתייקר המקח – אין מוסיפין דמים, ואם הוזל – לוקחין לפי הזול. **המקבל עליו לספק סלתות** – בימות קציר חטים ובצירת ענבים ומסיקת זתים היו הגזברים מקדימין מעות לחנוני, והיה החנוני מקבל עליו לספק יינות ושמנים וסלתות כל השנה. ואם היו אז נמכרים ארבע סאין בסלע והוקרו ועמדו שלש סאין – צריך ליתן ארבע סאין, דהקדש קונה בכסף, דכתיב "ונתן הכסף וקם לו". ואם קיבל לספק שלש סאין בסלע והוזלו ועמדו ארבע בסלע – נותן ארבע בסלע, דלא גרע מהדיוט דלא קני אלא במשיכה. **התליעה לו** – ואפילו משך הגזבר ונתן מעות – אחריותם על החנוני. **אינו מקבל מעותיו** – כלומר, אינן נחשבין מעותיו של חנוני ולא זכה בהם אף על פי שקבלום מהגזבר. **עד שיהיה המזבח מרצה** – שיעלה לרצון על המזבח. הלכך, אם התליעה הסולת או שהחמיץ היין – אחריותם על החנוני.

גמרא **מיד היו מקבלין את מעותיהן** – דלא חיישינן שיפסלו, שהכהנים זריזין הן.

הדרן עלך פרק התרומה

תקלין חדתין

הרי הרובע כו' – דאינן ראוין ליקרב בשום מקום, ועושין תמורה. כדתנינא בתוספתא פרק קמא דתמורה להדיא. **אמר ליה: אף כו'** – דסלקא דעתיה דרבי זעירא קאי על חברייא, דסבירא ליה פירושא דטמאה כוותייהו, וטעמא דרבי שמעון סתמא מפרש. ולהכי נקיט עולה בדבריו, ולכן הקשו לו והשיבם דהוא סבירא ליה דבטמאה ממש איירי האי קרא. והכי קאמר: דומיא דטמאה דאיירי בה "אשר לא יקריבו ממנה" בשום מקום קרבן, משאין כן הרובע והנרבע ונקבות לעולה כו', דבכולן יש במינם קרבן ועושין תמורה. **וקשיא: בהדא כתיב "והעמיד והעריך"** – וכי בטמאה ממש כתיב "והעמיד והעריך"? דהא בהמה טמאה כבר אמור מקרא ד"ואם בבהמה הטמאה וגו' ופדה בערכך", והאי "והעמיד והעריך" מוקמינן בבעלי מומין שנפדו. וזה ידוע בברייתות ותוספתות בכולא תלמודא, כדאמר בתמורה (לב,ב) ובבכורות (לז,ב), ובספרא דקאמר שם בברייתא "ואם כל בהמה" וגו' – בבעלי מומין שנפדו הכתוב מדבר. או אינו אלא בבהמה טמאה ממש? – הרי כבר אמור "ואם בבהמה טמאה ופדה בערכך" וגו'. ומהא נפקא לן דבעינן העמדה והערכה לבעלי מומין. ושאם מתו, בין תמימין בין קדשי מזבח שנפל בהן מום יקברו. אלא על כרחך טמאה באותו השם. ודחה דיוקו לגמרי.

משנה **משערין את הלשכה** – קובעין שער ליינות ושמנים כו' על שלשים יום. והגזברין לוקחין מהם מה שצריכין באותו הזמן. ואם נתייקר המקח – אין מוסיפין דמים, ואם הוזל – לוקחים כפי הזול. **המקבל כו'** – בימות הקציר והבציר היו לוקחים מעות אצל הגזברין, והיו מקבלין עליהם להספיק סלתות ושמנים כל השנה. ואם היה אז נמכרים ארבע סאין בסלע והוקרו עד שעמדו שלש סאין בסלע – צריכים ליתן ארבע, דהקדש קונה בכסף, דכתיב "ונתן הכסף וקם לו". וכן אם הוזלו – נותן כשער שהוזל, דלא גרע מהדיוט שאינו קונה אלא במשיכה. **התליעה לו** – ואפילו משך הגזבר ונתן מעות, אחריותם על החנוני. **אינו מקבל מעותיו** – אינם נחשבים מעותיו של חנוני ולא זכה בהם, אף על פי שקבלם מהגזבר. **עד שיהיה המזבח מרצה** – שיעלה לרצון על המזבח. הלכך, אם התליעה הסולת או שהחמיץ היין – אחריותם על החנוני.

גמרא **תני בשם רבי שמעון: מיד כו'** – דלא חיישינן שיפסלו, שהכהנים זריזין הן.

הדרן עלך התרומה

עיונים

משערין את הלשכה ראה בפירוש בפנים. ויש שפירשו שמשערים כמה כסף הוציאו בחודש הקודם מהלשכה וכמה יצטרכו לתקופה הקרומת לכל הדברים שהוצאותיהם על הלשכה (רבינו משולם). ויש שפירשו שכאשר בא מוכר הסלתות או היינות למקדש בסוף שלושים יום ותובע מעותיו – אין נותנים לו מיד, אלא מעמידים אותו אצל שולחני הבקי במחירים שיקבע את הסכום שמגיע לו לפי השער הנראה להם (ריבב"ן. שקלי יוסף).

ואם החמיץ יין ואף שלא היה יין הנסכים מחמיץ, שהרי שנינו בפסחים (מב,ב) ובירושלמי במסכת דמאי שהיין שמיהודה לא היה מחמיץ מכיון שהיו מביאים ממנו את הנסכים, כמבואר במשנה מנחות (פ"ח מ"ו) שהנסכים היו באים מהיין שמיהודה, כתבו המפרשים לתרץ, שהיין שמיהודה אינו מחמיץ רק עד שנותנים לתוכו שעורים (כמבואר בבלי פסחים מב,ב), וכאן מדובר באופן שנפלו לתוכו שעורים והחמיצוהו. עוד תירצו שזה שלא היה היין שמיהודה מחמיץ היה זה נס, וכלל הוא שאין סומכים על הנס (תוי"ט דמאי פ"א מ"א).

אורח ההלכה

אלו הן הממונים חמשה עשר ממונים היו במקדש בזמן שהיה קיים. וכמו כן צריך למנות לעולם ממונים מיוחדים על כל אחד מחמישה עשר הדברים שיימנו להלן. ואלו הן: א. על הזמנים, ב. על נעילת שערים, ג. על השומרים, ד. על המשוררים, ה. על הצלצל עם שאר כלי שיר, ו. על הפייסות, ז. על הקנים, ח. על החותמות, ט. על הנסכים, י. על החולין, יא. על המים, יב. על מעשה לחם הפנים, יג. על מעשה הקטורת, יד. על מעשה הפרוכת, טו. על מעשה בגדי כהונה. זוהי שיטת הרמב"ם, ותמה הראב"ד מדוע לא מנה הרמב"ם גם את הממונה על הפקיע (מכין הפתילות). וראה כס"מ. (רמב"ם ספר עבודה הלכות כלי המקדש והעובדים בו פ"ז ה"א).

רוזו כהן מיוחד היה ממונה על שמירת הזמנים במקדש, וכשהיתה מגיעה העת היה מכריז (הוא או אחר מאנשיו): עמדו כהנים לעבודה ולויים לדוכן וישראל למעמד. וכיון ששמעו את קולו היו באים כל אחד למלאכתו. כמשנה. (רמב"ם שם ה"ב).

הרי בעל חיים הרובע אדם והנרבע על ידי אדם, שאינן ראוין ליקרב כלל לא כאן, לקרבן לו הוקדשו, ולא במקום אחר, לקרבן אחר, ואולם אם הוקדשו לקרבן הרי הן עושין תמורה, ושלא כדבריך! אמר לון [לַהֶם]: אף אני לא אמרתי שבהמה שאינה ראויה לשום קרבן אינה עושה תמורה, אלא בבהמה טמאה ממש, כלומר, ממיני הבהמות הטמאות, ולא ממין טהור אלא שאינה ראויה לקרבן לו הוקדשה. ולכן רובע ונרבע, אף שהן עצמם אינן יכולות להיקרב לשום קרבן, מינן יכול להיקרב, ולכן אף הן עצמן יכולות לעשות תמורה. ודוחים: וקשיא [ואולם אינך יכול לומר כך שכן קשה] שהרי בדא כתיב [בענין זה הרי כתוב] "והעמיד והעריך" (שם), וברור שפסוקים אלו עוסקים בבהמה טהורה שהוממה לאחר הקדשתה, ולא בטמאה ממש, שהרי דין הטמאה ממש נאמר בכתוב אחר ("ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך ויסף חמישיתו עליו". ויקרא כז, כז).

ב הלכה ה משנה **אחת לשלשים יום משערין את** שווי הדברים שצריך לקנות מכספי **הלשכה**. שקובעים עם מוכר הדברים את השער של היינות השמנים והסלתות לשלושים הימים הבאים. כך שאם יתייקר השער יתנו למוכרים כשער שנקבע. ודין נוסף: **כל המקבל עליו לספק סלתות מארבע**, כלומר, שסיכום עם גזברי ההקדש לספק למקדש ארבעה סאין סולת בסלע לשנה הקרובה, שכך היה מחירם באותה שעה, וקיבל מהם את דמיהם מראש, והתייקר מחירם **ועמדו משלש**, שעתה יכול לקבל רק שלוש סאים בסלע — בכל זאת **יספק מארבע**, כפי שקיבל על עצמו. ואף אם קבע לספק רק **משלש** סאים בסלע, וירד המחיר **ועמדו מארבע** סאים בסלע — **יספק מארבע**, שכלל הוא **שיד הקדש** לעולם **על העליונה** בין בעליית המחיר בין בירידתו. **אם** לאחר שסיפק את הסולת למקדש **התליעה הסולת — התליעה לו**, לזה שמספק את הסולת, ויביא אחרת תמורתה, שהוא חייב באחריותה. וכן **אם** שילמו גזברי ההקדש למוכר תמורת היין שיספק למקדש, ולאחר שנתן המוכר את היין להקדש **החמיץ היין — החמיץ לו**, ויביא אחר תמורתו, מפני שחייב באחריותו. וטעם הדבר: לפי שהמוכר **אינו מקבל מעותיו**, כלומר, אינו זוכה בהם, **עד שיהא המזבח מרצה**, והרי דברים אלו אינם יכולים לעלות למזבח להקרבה.

ג גמרא **תני** [שנויה ברייתא] החולקת על דין משנתנו **בשם ר' שמעון**: מוכרי היין השמנים והסלתות למקדש **מיד היו מקבלין את מעותיהן**, שמיד כשקבלו את הכסף תמורת סחורתם זכו בו. ולא חששו שלא ירצה המזבח, מאחר **והכהנים זריזין** וחרוצים **הן** ולפיכך לא היה היין מספיק להחמיץ ולא הסולת להתליע.

מסורת הש"ס

ד. בבלי ב"מ נז,ב. מנחות צ,א—ב.
ה. לעיל ב ה"ב.
ו. שם (ושם סומנו מקבילות).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il
© כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

קרבן העדה

הלכה א משנה על החותמות – ועל הסלתות, כדמפרש לקמן במתניתין. **על הפייסות** – להורות סדר הגורל מי יזכה בעבודה זו ומי בזו, כמפורש במסכת יומא. **על הקינים** – מחוסרי כפרה, כגון זב וזבה ויולדת שמביאין קני חובה, דהיינו תורים ובני יונה – נותנים מעותיהם לשופרות שבמקדש, וחממונים על השופרות לוקחים המעות ומביאין בהן הקנים. והיה צריך שיתמנה על זה חכם גדול ובקי, כדאמרינן במסכת אבות: קנים ופתחי נדה הן הן גופי הלכות. **שהיה פותח דברים וכו'** – והוא מרדכי בלשן שעלה מן הגולה. ונקרא כן שהיה בולל לשונות הרבה, כדמפרש בגמרא. **על חולי מעיים** – מפרש בגמרא. **חופר שיחין** – היה בקי בחפירות שיחין כדמפרש בגמרא. והיה ממונה לחפור שיחין כדי שיהיו מים מצויין לעולי רגלים. **גביני** – כך שמו של האיש המכריז, כדמפרש בגמרא. **על נעילת שערים** – לנעול השערים בערב ולפתחן בבקר. **על הפקיע** – מפרש בגמרא. **צלצל** – כלי שיר שיש לו קול גדול, לשון "תצלינה אזניו" צימבל"ו בלע"ז. וכשהיו שומעין קולו היו הלוים מתחילין בשיר. **על השיר** – להתחיל את השיר, וחזרה מסיים היו כולן מסיימין. **בית גרמו וכו'** – כולה מפרש בגמרא.

גמרא כשירי דור ודור בא למנות – שאי אפשר שאלו הנזכרים היו ממונים בכל זמן הבית. דבכל דור דור היו משתנים הממונים. לכן פירש דאותן הכשרים שבכל מינוי ומינוי מנה התנא במשנתנו. **מי שהיה באותו הדור** – כשעלו ישראל מן הגולה מנה אותן שהיו בדורו, ולא כל הממונים שהיו בזמן הבית. **על כולן הוא אומר וכו'** – אהא דתנן בפרק שלישי דיומא בית גרמו: לא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים, בית אבטינס לא רצו ללמד וכו', הוגרס בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמדו, בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב. על הראשונים הוא אומר "זכר צדיק לברכה", ועל האחרונים הוא אומר "שם רשעים ירקב". וקאמר דלמאן דאמר דכשרים מנה התנא – אם כן על כרחך לומר דאף בית גרמו ובית אבטינס היו כשרים, שהרי מנה התנא אותם כאן, ו"שם רשעים ירקב" – אבן קמצר לחודיה קאי. **על כולן הוא אומר "שם רשעים ירקב"** – אפילו על בית גרמו. **על בן קטין וחבריו** – השנויים שם ברישא דמתניתין.

תקלין חדתין

משנה אלו הן הממונים כו' – לשון רבינו הגאון. כולם נקראו על שם הראשון. וכן במלכים פרעה ואבימלך ומלכי צדק, וכממו ששנינו במנחות במרדכי. וירושלמי בפנחס המלבש. **הפייסות.** להורות סדר הגורלות, מי יזכה בעבודה זו ומי באחרת. **הקנים** – כגון זב וזבה ויולדת שמביאין קני חובה, נותנים מעותיהם לשופרות שבמקדש וחממונים על השופרות לוקחים המעות ומביאין בהן קנין. והיה צריך שיתמנה על זה חכם גדול ובקי, כדתנן: קנין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות. **ויודע בשבעים לשון** – הוא סיומא דמילתא. דלהכי מינוהו לזה, לפי שכל הנשים שמביאין הקינים לשונם משונים לארצותם ולשונותם ומשובש גם כן, והוא היה מבין כל שבעים לשון, וממילא הבין כל שיבושי אותן הלשונות. וכמפרש בגמרא על אחת שאמרה לזיבתי ופירש הוא כוונתה שבא זאב ליטול את בנה. **על חולי מעים** – מפרש בגמרא. **חופר שיחין** – כדי שיהא מים מצויין לעולי רגלים. **גביני** – שם אדם המכריז. **צלצל** – צימב"ל בלעז. וכשהיו שומעין קולו היו מתחילין הלוים בשיר. **בן לוי** – משבט לוי, על השיר להתחיל, ובסיומו היו כולן מסיימין.

גמרא כשרי כל דור ודור – שלא מנה רק הכשרים המיוחדים, ולכן מנה אלו בלבד. אף על פי שהיו עוד בדורות אחרים ממונים אחרים – לא מנה אלא המעולים, כמו ששנינו: ראיתי בני עליה והמה מועטים במספר. **מי שהיה באותו הדור כו'** – ולאו דוקא משום שהן כשרי כל דור, אלא המונה מנה אלו שהיה בדורו. הכי גרסינן: **תמן תנינן.** ביומא פרק שלישי. **עליהן הוא אומר זכר כו'** – דאיהו סבירא ליה שכל המנויין כאן היו כשרים, ואם כן לדידיה צריך לפרושי מה ששנינו ביומא על הראשונים נאמר "זכר צדיקים לברכה" – על כולם, גם אבית גרמי ובית אבטינס, אף משמזכירים שם במשנה לגנאי. אך דבברייתא אמרו שמצאו תשובה לדבריהם. וכן הוא בסוגיין. ולכן נאמר גם עליהם "זכר צדיק לברכה". ועל בן קמצר שלא מצא תשובה לדבריו נאמר "שם רשעים" כו'. **מאד דאמר מי שהיה כו'** – ולאו דווקא כשרים, אם כן משנה דיומא כפשטיה, דעל הראשונים קאי על בן קטין וחבריו דחשיב שם ברישא למשנה דמזכירן לשבח, עליהן קאי מה שנאמר "זכר צדיק לברכה". וגירסת הספרים חסרה ומשובשת.

א הלכה א אלו הן הממונים על תפקידים שונים שהיו במקדש: **יוחנן בן פנחס** היה ממונה **על החותמות** שהיו כעין קבלה המאשרת כי אדם הנושא חותמת כזו זכאי לקבל קרבן מסויים מגזברי המקדש, שהיה פנחס מקבל את הכסף מהקונה ומוסר לו חותמת אותה הוא מסר למומנה על סוג הקרבן שקנה ומקבלו תמורתה. **אחייה** היה ממונה **על הנסכים** (יין, שמן וסולת לנסכים ומנחות), שהיה נותן למביא חותמת נסכים את הנסכים שהוכנו לשם כך בטהרה והיו מונחים בלשכה מיוחדת. **מתיה בן שמואל** היה ממונה **על הפייסות** (גורלות), לקבוע מי יזכה באיזו עבודה בכל יום. **פתחיה** היה ממונה **על הקנין** (תורים או בני יונה לקרבנות הזב, זבה, יולדת ומצורע) שהיה החייב בקן נותן מעות כשווי קן בקופת ה"הקנין" שבמקדש, ופתחיה שהיה ממונה על קופה זו היה דואג בכל יום לקנות בכסף שבקופה עופות ולהקריבם לשם בעליהם ולשם הקרבן שהיו צריכים לו. ואגב אומרים: **פתחיה זהו מרדכי** היהודי שבשושן הבירה, **ולמה נקרא שמו "פתחיה"? שהיה פותח** (מפרש) **דברים** סתומים **ודורשן** (מסבירם), והיה **יודע בשבעים לשון.** וחוזרים למנות את הממונים במקדש: **בן אחייה** היה ממונה **על** ריפוי הכהנים שהיו **חולי מעיים. נחוניה** היה **חופר שיחין** (בורות המים) לצורך עולי הרגל. **גביני** היה **הכרוז** של המקדש, והיה מכריז בכל בוקר "עמדו כהנים לעבודתכם ולויים לדוכנכם וישראלים למעמדכם". **בן גבר** היה ממונה **על נעילת השערים** במקדש בערב ופתיחתם בבוקר. **בן בבי** היה **ממונה על הפקיע,** התאמת עובי הפתילות למורה לפי תקופת השנה. **בן ארזא** היה ממונה **על הצלצל,** כלי נגינה שלאחר שנשמע קולו החלו הלוים בעבודת השיר. **הוגרס בן לוי** היה ממונה **על השיר.** שהיה מלמד את המשוררים את שירת המקדש, וקובע אלו מהם יהיו המשוררים בכל יום, וכן קבע מתי יחלו כשיר ומתי יסיימוהו. **בית גרמו** היו ממונים **על מעשה לחם הפנים. בית אבטינס** היו ממונים **על מעשה הקטורת. ואלעזר** היה ממונה **על** האומנים שעסקו באריגת **הפרוכת** של המקדש. **ופנחס** היה **המלביש,** שהיה מסייע לכהנים בהתאמת ובלבישת בגדי הכהונה לצורך העבודה.

ב גמרא במשנה נמנו חמישה עשר ממונים שהיו במקדש, אף שודאי במשך כל שנות קיום שני בתי המקדש היו ודאי הרבה יותר מאלו שנמנו. וכדי להסביר את הדבר **ר' חזקיה אמר שר' סימון ורבנן** [וחכמים] נחלקו בענין זה, **חד אמר** [אחד מהם אמר]: האנשים המנויים במשנתנו לא כולם היו בני דור אחד, אלא **כשירי** הכשרים והמיוחדים מבעלי התפקידים הנזכרים שבכל **דור ודור בא למנות עליהן** (זכו להימנות). **וחרנה אמר** [והאחר אמר]: **מי,** כלומר, התנא שמנאם, **שהיה באותו דור מנה מה שבדורו.**

חלק מהממונים המנויים במשנה נזכרים גם במשנה ביומא (פ"ג מי"א), בית גרמו, בית אבטינס, הגרוס בן לוי ובן קמצר. חלקם נזכרו שם בשל אי רצונם ללמד את סוד מלאכתם לברכה, וחלקם לקללה. ומעירים כי פירוש הדברים תלוי במחלוקת זו. **מאן דאמר** [מי שאמר סבור] שהתנא **כשירי כל דור ודור בא למנות — על כולן,** כלומר, על בית גרמו (שלא רצו ללמד את אומנות עשיית לחם הפנים), וגם על בית אבטינס (שלא רצו ללמד את אומנות עשיית הקטורת), **הוא** הכתוב **אומר "זכר צדיק לברכה"** (משלי י, ז), ומי שנמנה שם בכלל הנאמר "ושם רשעים ירקב" (שם) הוא בן קמצר (שלא רצה ללמד את אומנות הכתב). ואילו **מאן דאמר** [מי שאמר סבור] שהתנא **מי שהיה באותו דור מנה מה שבדורו — על כולן,** כל המנויים באותה משנה במסכת יומא **הוא אומר "ושם רשעים ירקב", ועל מי נאמר "זכר צדיק לברכה" — על בן קטין וחבריו שנזכרו שם,** שנתן בן קטין מכספו כדי לעשות לכיור שבמקדש שנים עשר ברזים שיוכלו שנים עשר כהנים לקדש ידיהם ורגליהם בו זמנית. וכן עשה מתקן מיוחד לכיור ("מוכני"), כדי למנוע ממי הכיור להיפסל בלינה.

דעל הראשונים קאי על בן קטין וחבריו דחשיב שם ברישא למשנה דמזכירן לשבח, עליהן קאי מה שנאמר "זכר צדיק לברכה". ועל בן קמצר שלא מצא תשובה לדבריו נאמר "ושם רשעים" כו'. **מאד דאמר מי שהיה כו'** – ולאו דווקא כשרים, אם כן משנה דיומא כפשטיה, דעל הראשונים קאי על בן קטין וחבריו דחשיב שם ברישא למשנה דמזכירן לשבח, עליהן קאי מה שנאמר "זכר צדיק לברכה". וגירסת הספרים חסרה ומשובשת.

מסורת הש"ס

א. ירושלמי יומא ג,ט.
ב. בבלי מנחות סה,א.
ג. ילקו"ש נ"ך תתרסז.
ד. ירושלמי פאה ח,ו. יומא ב,ב. בבלי יומא כג,א.
ה. ירושלמי יומא ג,ט.
ו. ראה משנה יומא ג,יא. וראה עוד תוספתא יומא ב,ח.
ז. משנה שם. תוספתא שם.

גרסות

על הנסכים בכתי"מ: **על השלתות.**
שהיה פותח בכתי"מ: **על שפותח.** ובדפו"ר: **שהוא פותח.**
ודורשן בדפו"ר: **ודורשו.**
חופר שיחין בכתי"מ: **איש חופר שיחין.**
בן בבי בכתי"מ: **בן ביבאי** ובדפו"ר ועוד: **בן ביביי.**
הוגרס בכתי"ל ובדפו"ר ודפו"ק ועוד: **הוגדס.**
אבטינס בדפו"ר: **אבטימס.**
מעשה לחם בכתי"מ: **לחם. ופנחס המלביש** בכתי"מ ועוד: **פנחס על המלבוש.**
כשירי כל דור בכתי"מ: **מכשירי כל דור.**
מנה מה שבדורו בכתי"ל: **מנה מה שבדורו מאן דאמר כשירי כל דור ודור בא למנות על כולן הוא אומר זכר צדיק לברכה מאן דאמר מי שהיה באותו הדור מנה מה שבדורו ושם רשעים ירקב ועל מי נאמר זכר צדיק לברכה על בן קטין וחבריו** ובהגהו"ש: **מנה מה שבדורו תמן תנינן על הראשונים נאמר זכר צדיק לברכה ועל אלו נאמר ושם רשעים ירקב מאן דאמר כשירי דור ודור בא למנות עליהן הוא אומר זכר צדיק לברכה מאן דאמר מי שהיה באותו דור מנה על מי נאמר זכר צדיק לברכה על בן קטין וחבריו.**

אישים

נחוניה חופר שיחין
נחוניה חופר־שיחין היה אחד מן "הממונים שהיו במקדש" (כמבואר במשנתנו), ותפקידו הרשמי היה לדאוג להספקת המים לירושלים, בפרט לצורך העולים לרגל. במגרא מוזכר כי נחוניה היה מומחה בנושא זה וידע לחפור בורות במקום שבהם מצויים ערוצי מים, כך שהבורות קיבלו מים לא רק מהגשמים אלא אף ממקורות תת־קרקעיים. אף משופר בשבח מנהגו בהקניית הבורות לצורכי הרבים.

החיים

החותמות
מן הדין יכול אדם להביא בחמה או עוף (או מנחה) מביתו, אלא שעולי הרגל הבאים מרחוק יש להם קושי בכך. ולפיכך או שהיו קונים את צרכי הקרבן בשוקי ירושלים או שהיו קונים אותם באופן מסודר במקדש (ואז היו בטוחים שאין מום או פגם בקרבן). וסדר הדברים היה שאדם בא להר הבית ומגיע לכהן הממונה על כך ומשלם עבור הקרבן שהיה זקוק לו. ואז היה מקבל אשור ("יחותם") המוכה אותו לקבל קרבן זה מיד כהן ממונה אחר, שכנגד האישור היה נותן את הקרבן הראוי. בסוף כל יום היו משווים את הקבלות הללו עם סכומי הכסף, ואם חסר מן הכסף היה על הכהן להשלימו משלו. ולפיכך היה מקום (לשכת החותמות) שבו שמרו את האישורים הללו.

עיונים

אלו הן הממונים כל הממונים שהיו לאורך הדורות בבית המקדש, כל אחד בתחומו, היו נקראים על שם הממונה הראשון. וכדרך שהיו כל מלכי מצרים נקראים פרעה על שמו של המלך הראשון שזה היה שמו, וכן אבימלך ומלכי צדק (גר"א. תפא"י). אכן פירוש זה מובן רק לשיטת האמורא השני בגמרא לחלן הסבור התנא שהתנא במשנתנו מנה את אלו שהיו בני דורו, ולפירוש זה היו אף הם נקראים בשם הראשונים. ואולם לשיטת האמורא הראשון הסבור כי התנא במשנתנו מונה רק את הכשרים והמיוחדים שהיו במשך הדורות, אי אפשר לפרש כך, שמאחר ונקראו כל בעלי האומנויות בשם אחד לאורך הדורות אין בציון שמם סימן לכשרותם.

בשבעים לשון אף שיש בעולם הרבה יותר משבעים לשון, כתבו מפרשים ששבעים אלה הם הלשונות הבסיסיות שהיו בתחילה, אלא שבדור הפלגה בלבל ה' את השפות ומחלק מהן נתפתחו כמה לשונות נוספות (תפא"י).

פתחיה על הקנין מכאן הסיקו אחרונים כי הממונים בבית המקדש לא היו צריכים להיות דווקא מבני שבט לוי, כהנים ולויים. שהרי מרדכי לא היה משבט לוי, אלא אביו מבנימין ואמו מיהודה (מגילה יב,ב) (יעב"ץ מנחות סה,א).

וטעם הדבר שהוצרכו להעמיד חכם גדול כמרדכי לשמש כממונה על הקינין, שכן מורכבים ורבים הם דיניהם של הזב הזבה והילדת המביאים קיני חובה. שכן נאמר בהם "קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות" (אבות פ"ג מי"ח). ופירשוהו: "עיקר תורה שבעל פה, שמקבלים עליה שכרי" (רע"ב שם) (תקלין חדתין בשם הגר"א). ועוד אמרו שצריך להן חכם גדול, משום שלעיתים לא היה מובן מלשונם של מביאי הקינין אם מביאים אותם לשם טהרתם מזיבה או כקרבן תודה של עני (מהרש"א).

הקנין יש כמה קרבנות שמביאים בהם למקדש "קן" שהוא הכינוי לזוג עופות (תורים או בני יונה). ב"קן" כזה יש תמיד קרבן אחד של עולה ואחת של חטאת. וקרבנות אלה באים במקרים מסויימים (ויקרא ה, ז–י), וכגון: אם לא השיגה יד המקריב, או הילדת העניה (שם יב, ח), אם מצורע עני (שם יד, כב) וכן בזב וזבזבה שנטהרו (שם טו, כט–ל).

שהיה פותח דברים ודורשן העירו אחרונים כי לפי דברי התוס' במנחות (סד,ב) כי השם "מרדכי" היה כינוי שניתן לממונים בבית המקדש, שנקראו על שמו של מרדכי היהודי, מעתה כיון שבמרדכי היהודי נאמר "ודורש טוב לעמו" (אסתר י, ג) מכלל כישורידהם של הממונים במקדש שנקראו על שמו שאף הם היו דורשים (עין יעקב מנחות סה,א).

ויודע בשבעים לשון הגמרא במנחות (סה,א) שואלת: מה היה יחוסו של מרדכי בבך, והלא כל היושבים בסנהדרין היו יודעים שבעים לשון! ותירצה שמיוחד היה מרדכי שהיה בולל לשונות אחרות ודורש, שהיה מבין לא רק בשפות עצמן אלא גם בצירופי הלשונות.

גביני ברוז המאירי ביומא (כח,א) פירש שגביני ברז הוא שהיה עומד על גג המקדש בשחר של כל יום, ורצופה אם בבר האיר האור ויכולים לשחוט את קרבן התמיד, ומשהאיר האור היה הוא מכריז "ברקאי!". ובירושלמי שם שאלו כיצד סומכים בדבר זה שהוא עדות איסור ואיתיה (זמן השחיטה) על עד אחד בלבד? והשיבו כי בזה כמו בכל דבר הנעשה להיגלות לכל, אף עד אחד נאמן.

על הפקיע הפירוש בפנים הוא בשיטת הירושלמי להלן (יד,א). שכיון שכמות השמן שהיו נותנים בתוך בזיכי המנורה היתה קבועה בכל השנה, חצי הלוג בכל בזיך, היה צורך להתאים את עובי הפתילות בכל תקופה לפי אורך הלילה, כדי שתספיק כמות השמן להדלקה במשך כל הלילה. שבקיץ שהלילות קצרים היו עושים פתילות עבות כדי למהר את קצב כילוי השמן, ואילו בחורף שהלילות ארוכים היו עושים פתילות דקות כדי להאט אותו. אכן הבבלי (יומא כג,א) חלוק על הירושלמי, ולדבריו "פקיע" פירושו: מלקות. שהיה בן בבי (ובלשון הבבלי: "ביבאי") ממונה על עונשי הגוף במקדש.

אורה ההלכה

אלו הן הממונים חמשה עשר ממונים היו במקדש בזמן שהיה קיים. וכמו כן צריך למנות לעולם ממונים מיוחדים על כל אחד מחמשת שעד הדברים שימנו להלן. ואלו הן: א. על הזמנים. ב. על נעילת שערים. ג. על השומרים. ד. על המשוררים. ה. על הצלצל עם שאר כלי שיר. ו. על הפייסות. ז. על הקנים. ח. על החותמות. ט. על הנסכים. י. על החולין. יא. על המים. יב. על מעשה לחם הפנים. יג. על מעשה הקטורת. יד. על מעשה הפרוכת. טו. על מעשה בגדי כהונה. זוהי שיטת הרמב"ם. ותמה הראב"ד מדוע לא מנה הרמב"ם גם את הממונה על הפקיע (מכין הפתילות). וראה כס"מ. (רמב"ם ספר עבודה הלכות כלי המקדש והעובדים בו פ"ז ה"א).

כרוז כהן מיוחד היה ממונה על שמירת הזמנים במקדש, וכשהיתה מגיעה העת היה מכריז (הוא או אחר מאנשיו): עמדו כהנים לעבודתו ולויים לדוכן ישראל למעמד. וכיון ששמעו את קולו היו באים כל אחד למלאכתו. כמשנה. (רמב"ם שם ה"ב).

שפע למד את עמי
© כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com
hashefa.co.il

א כיון שהזכירו בגמרא אנשים אשר הוזכרו לשבח מביאים עוד בדומה מה שאמר **ר' יונה** בשבחו של ר' עקיבא: **כתיב** [נאמר] **"לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל** תחת אשר הערה למות נפשו ואת פושעים נמנע והוא חטא רבים נשא ולפושעים יפגיע" (ישעיה נג, יב), ודברי כתוב **זה** מכוונים **לר' עקיבא**

א אָמַר רַבִּי יוֹנָה: כְּתִיב "לָכֵן אֲחַלֵּק לוֹ בָרַבִּים וְאֶת עֲצוּמִים יְחַלֵּק שָׁלָל" – זֶה רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁהִתְקִין מִדְרַשׁ הֲהֲלָכוֹת וְהַגָּדוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אֵלּוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה תִּיקְּנוּ, אֶלָּא מַה תִּיקֵּן – זֶה כְּלָלוֹת וּפְרָטוֹת. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: [א]כְּתִיב "מִשְׁפַּחַת סוֹפְרִים יוֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "סוֹפְרִים" – אֶלָּא שֶׁעָשׂוּ אֶת הַתּוֹרָה סְפוּרוֹת סְפוּרוֹת: [ב]חֲמִשָּׁה לֹא יִתְרוֹמוּ תְּרוּמָה, [ג]חֲמִשָּׁה דְּבָרִים חַייְבִין בְּחַלָּה, [ד]חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה נָשִׁים פּוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן, [ה]שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ כְּרִיתוֹת בַּתּוֹרָה, [ו]שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה דָּבָר נֶאֱמְרוּ בְּנִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר, [ז]אַרְבָּעָה אֲבוֹת נְזִיקִין, [ח]אֲבוֹת מְלָאכוֹת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת. אָמַר רַבִּי (אַחָא) אֶלְיעֶזֶר: כְּתִיב "לְעֶזְרָא הַכֹּהֵן הַסּוֹפֵר" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "סוֹפֵר"? אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁהָיָה סוֹפֵר בְּדִבְרֵי תוֹרָה כָּךְ הָיָה סוֹפֵר בְּדִבְרֵי חֲכָמִים. רַבִּי חַגַּי בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן: הָרִאשׁוֹנִים חָרְשׁוּ וְזָרְעוּ, נִיכְּשׁוּ כִּיסְּחוּ, עָדְרוּ, קָצְרוּ, עָמְרוּ, דָּשׁוּ, זָרוּ, בָּרְרוּ, טָחֲנוּ, הִרְקִידוּ, לָשׁוּ, קִיטְּפוּ, וְאָפוּ. וְאָנוּ אֵין לָנוּ מַה לֶּאֱכוֹל. רַבִּי אַבָּא בַּר (יוֹנָה) זְמִינָא בְּשֵׁם רַבִּי זְעֵירָא: אֵין [ט]הֲוֹוֵן קַדְמָאִין מַלְאָכִין – אֲנַן בְּנֵי אֱנָשׁ, וְאֵין הֲוֹוֵן בְּנֵי אֱנָשׁ – אֲנַן חָמְרִין. אָמַר רַבִּי מָנָא: בְּהַהִיא שַׁעְתָּא אָמְרִין: אֲפִילּוּ כַּחֲמַרְתֵּיהּ דְּרַבִּי פִּינְחָס בֶּן יָאִיר לָא אִידְּמִינּוּן.

ב חֲמַרְתֵּיהּ דְּרַבִּי פִּינְחָס בֶּן יָאִיר גְּנִבְתָּהּ לִיסְטָאֵי בְּלֵילְיָא. עָבְדַתְּ טְמִירָא גַּבּוּן תְּלָתָא יוֹמִין וְלֹא טָעֲמָה כְּלוּם. בָּתַר תְּלָתָא יוֹמִין אִימְלְכוּן מַחֲזַרְתָּהּ. אָמְרִי: אַפְקִינוּן מִן הָכָא, דְּלָא תֵּימוּת גַּבָּן. אַפְקִינְהָ, אָזְלַתְּ וְקַמְתְּ לָהּ עַל תַּרְעָא דְּמָרָהּ, שָׁרְיַיתְּ מְנַהֲקָת. אֲמַר לוֹן: פְּתְחוּן לַהֲדָא עֲלוּבְתָּא דְּאִית לָהּ תְּלַת יוֹמִין דְּלָא טָעֲמָה כְּלוּם. פְּתְחִין לָהּ וַעֲלַת לָהּ. אֲמַר לוֹן: יְהָבוּ לָהּ כְּלוּם תִּיכּוֹל.

מסורת הש"ס

א. ילק"ש מ"ד תתרעד.
ב. משנה תרומות א,א. שם א,ו. בבלי שבת קנב,ב. יבמות קיג,א. וראה ירושלמי ברכות ב,ד. מגילה ב,ה.
ג. משנה חלה א,א.
ד. משנה יבמות א,א. בבלי יבמות ג,ב. ח,א. ספרי דברים רפח. במדבר רבה יג,טו.
ה. משנה כריתות א,א. בבלי כריתות ב,א (ושם סומנו מקבילות).
ו. משנה טהרות א,א. בבלי זבחים קח,ב. בכורות י,א. וראה תוספתא זבים ה,יא.
ז. משנה ב"ק א,א. ירושלמי שבת ז,ב. בבלי כריתות ב,ב. מכילתא דרשב"י שמות כב,ה.
ח. משנה שבת ז,ב. בבלי שבת ו,ב. מט,ב. סט,א. ע,ב. עג,א. עד,א. צו,ב. ב"ק ב,א. כריתות ב,ב. במדב"ר קרח יח,כא. ילק"ש תורה קמו. שם קח.
ט. ירושלמי דמאי א,ג (כל הענייין). בבלי שבת קיב,ב (בשינוי לשון). בר"ר ס,ח (כל הענייין).
י. ראה בבלי חולין ז,א. ילק"ש תורה קט. שם קלח.

גרסות

תיקנו אלא מה תיקן זה בכתי"ל: **מה שהתקין זה. שלשים ושש כריתות בתורה** בכתי"מ מילים אלו חסרות.
מה לאכול בכתי"ל: **פה לוכל** ובכתי"מ: **פה לאכול** וכן בההגר"א.
אמר רבי מנא בההיא שעתא בכתי"מ: **דאמר רבי מני אותה שעה.**
אפקינון – אפקונה בכתי"מ: **נטשנה דלא תימות גבן נטשת.**

לשון

סופר
המלה סופר משמשת בלשון חז"ל בכמה מובנים, שיש ביניהם קשר מבחינת מציאות החיים. משמעות אחת היא של חכם בתורה, כלומר, הימידע את ספרי הקודש. וכעין שימוש הלשון בספר עזרא בכינוי "עזרא הסופר" משום שהיה חכם בתורה. במובן זה משתמשים לעתים גם בדברי חכמים, כאשר מדברים על "דברי סופרים" במשמעות של דברי חכמים. וכוונת הענין כאן שכינן שאותו אדם נעשה תלמיד חכם, לא היה הנדר על דעת להתרחק מן החכם ובפרט שאנשים נצרכים לו. מובן אחר של סופר הוא האיש הכותב דברים, הלבלר. שנוסף לכתיבת ספרי קודש, היה גם סופר הכותב את השטרות (שטרי חוב וחוזים) והמסמכים (כגון גיטין ושטרי קנין) השונים, הן לבית הדין והן לאנשים פרטיים. וייתכן איפוא שגם הנודר יצטרך לשירותיו. מובן אחר של סופר הוא מלמד ספר, כלומר מלמד התינוקות (בעיקר זה שמלמדם מקרא). לעיתים היה אותו אדם משמש גם כמלמד תינוקות וגם כלבלר. ומכל מקום הברייות נזקקות לשירותיו.

קרבן העדה

"לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה נפשו למות". **שהתקין מדרש וכו'** – שדורשין אותן ברבים. ואף זה שמוסר נפשו לה' יהיה לו חלק בתורת ה', כרבי עקיבא. **הכי גרסינן:** "ואת עצומים" – אלו אנשי כנסת הגדולה שהתקינו כללין ופרטין בתורה. **מה תלמוד לומר "סופרים"?** – מאי רבותייהו, דשבחינהו קראי בהכי? **ספורות ספורות** – שקבצו בחכמתן כל החלוקות שבדינין, ושמו להן מספר, ככל הנך דמייתי. **חמשה לא יתרומו** – ברוש מסכת תרומות. **חמשה דברים חייבין בחלה** – ריש פרק קמא דחלה. **חמש עשרה נשים** – רפרק קמא דיבמות. **שלושים וששה כריתות** – ריש כריתות. **שלשה עשר דבר וכו'** – ריש טהרות. **ארבעה אבות נזיקין** – ריש בבא קמא. **שלשים ותשעה אבות מלאכות** – שבת פרק "כלל גדול". **מה תלמוד לומר סופר** – דכתיב לעזרא הכהן סופר דברי מצות ה'", ו"סופר" בתרא למה לי. **אלא כשם שהיה סופר בדברי תורה** – שמנה כל האותיות שבתורה שבכתב ועשה המסורת. **כך היה סופר בדברי חכמים** – למנות ההלכות. **הראשונים חרשו כו'** – איידי דמייתי שהראשונים עשו ספורות להקל על המעיינים, מייתי נמי הא דרבי חגי. **ואנו אין לנו מה לאכול** – כלומר, אף על פי שהראשונים עשו כל הפעולות להקל עלינו, עדיין קשה עלינו להבין דברי תורה על בוריין. **אין הוון וכו'** – אם היו הראשונים מלאכים אנו בני אדם, אבל אם היו הן בני אדם – אנחנו כחמורים, לרוב פיחתותינו. **אמר רבי מנא,** באותה שעה אמרו: אפילו לחמורו של רבי פנחס בן יאיר לא דמיין. **חמרתא דרבי פנחס בן יאיר** – גבוה לסטים בלילה, והיתה טמונה אצלם שלשה ימים ולא טעמה כלום. **בתר שלשה ימים** – נמלכו להחזירה, אמרו: הוציאוה מכאן שלא תמות אצלינו, ויהיה ניכר הגניבה. **אפקונה** – הוציאו אותה, והלכה מעצמה, ועמדה על פתח ביתו של רבי פנחס, והתחילה לצעוק. **אמר להו רבי פנחס:** פתחו הדלת לעניה זו, דהא שלשה ימים שלא אכלה כלום. **פתחן לה** – ונכנסה. **אמר להן** – רבי פנחס: תנו לה לאכול, ונתנו לפניה שעורים, ולא רצתה לאכול.

תקלין חדתין

אמר רבי יונה: כתיב כו' – איידי דנקט מעלות המוזכרין לשבח, וגם מעלת החכמים שמנו הכל, נקט לה הכא. **אחלק לו ברבים** – זה רבי עקיבא. שרבים היו תלמידיו. כמו ששנינו בריש מגילה. וכולהו סתימתאי אליבא דרבי עקיבא. ואמרינן בגמרא: והיה העולם שמם עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו כו' והעמיד תלמידים הרבה. ולכן דריש עליו "אחלק לו ברבים" – חלק עולם הבא לו ותלמידיו, וסיפיה דקרא "ואת עצומים" קאי לפי זה על הרוגי לוד שנתעצמו למסור נפשם על קידוש ה'. "יחלק שלל" שלל האויבים, כממו ששנינו "תחת רבי עקיבא וחבריו מה הן מביאין כו'". וזהו שנאמר "תחת אשר הערה למות נפשו" – שמסר נפשו למיתה. וכמו שאמר: בכל יום היה מצטער לקיים "ואהבת כו' בכל נפשך". וזה שאמר "נפשו", וזהו לישנא דקאמר "והערה" – שעורר עליו שהיה מקהיל קהלות, "ואת פושעים נמנה" – כמו שאמר: אוי לי כו' כמחללי שבתות כו'. **אנשי כנסת הגדולה תיקנו** – שהמשנה והמדרש היה מקובל מידם מימי אנשי כנסת הגדולה, כמו שאמרו הגאונים. **כללים ופרטים** – כללים – כמו "כלל אמר רבי עקיבא". וכלהו סתימתאי כללי הלכות ופרטות שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות, שהיה אחיזתו מתגין דאורייתא, מענין שהיה בן גרים. **מה תלמוד לומר סופרים** – דכבר נקט משפחתו מפורש, וכולי קרא לדרשא. **סופרים כו' ספורות** – כדי שיהיו נגד עיני העוסקים בה זכור ושמור. **חמשה לא יתרמו כו'** – והא דלא חשיב אלא הני דברים לחודייהו, ואי משום סמנא בעלמא – ליחשבו שנים או שלשה. אלא דהוא כולל כל הש"ס, ומתחיל בסדר הראשון ונקט כסדר המספר. אלא דסמיך קדשים לטהרות ואבות לאבות. **"לעזרא הכהן הסופר", מה תלמוד לומר "סופר"** – דכתיב שם "אשר נתן המלך ארתחשסתא לעזרא הכהן הסופר סופר דברי מצות ה' וחקיו", וכיון דכתיב "הסופר" קמא מה תלמוד לומר "סופר" בתרא? **כשם שהיה סופר בדברי תורה, כך היה סופר בדברי חכמים** – וסיפא דקרא "דברי מצות ה'" – הוא תורה שבכתב, כמו שנאמר שם: "והוא סופר מהיר בתורת ה'". ו"חקיו על ישראל" – זהו תורה שבעל פה. שתורה שבכתב גם לאומות נכתבה באר היטב בשבעים לשון. וכמו ששנינו: לעתיד מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה בחיקו כו' כלום יש בכם מגיד זאת, דקאי על תורה שבעל פה. **הראשונים** – אגב שזכר מעלת הראשונים הזכיר החילוק ביניהם לבינינו. **חדשו כו'** – חשיב חמש עשרה מלאכות הפת, לפי שהתורה נקראת "לחם", כמו שנאמר "לכו לחמו בלחמי". ויעיין בחידושי על אגדות ענין החמש עשרה מלאכות בארוכה. **אין לנו פה לאכול** – כמו ששנינו בפרק חמישי דערובין: "לחת האבן" – אם משים אדם לחיין כאבן הזה שאינה נמחית, וכמו שאמר: פתח פומך קרי כו', תני כו', שנאמר "כי חיים הם למוצאיהם" – למוציאיהם בפה, ואנחנו מתעצלים בזה. **אין קדמאין מלאכים** – דמינה ומינה וחציו בהמה מצד הגוף, כידוע. וכמה שהאריך הסמ"ג בהקדמתו לחלק עשין. והראשונים הגבירו הכן המלאך לעשות רצון קונם. **בני אנש** – כמו שנאמר "בן חכם ישמח אביו" וגו'. וכמו שכתב רבינו הגאון שחלק אביו גורם חכמתו. וכן אמרו "קדשים תהיו" – המקדש עצמו כו'. וכמו שכתוב בזוהר: ווי למאן דבני בניינא כו'. וכמו ששנינו במדרש רבה על פסוק "כי אבי ואמי עזבוני". רק שבכח האדם להתגבר ולהרגיז יצר טוב על יצר הרע, כמו ששנינו דוד הרגו כו' וזהו שאמר "בני אנש". **ואי הוו בני אדם** – ואפילו הכי זכו למדרגתם הנפלאה. **אנן חמרין** – שגבר החמר בגלות התורה ומצות, שאין לנו הרמ"ח ללחם. כי נגרעו רובי מצות בגלות, וכן כתיב "מלכה ושריה בגוים אין תורה". **חמרתיה דרבי פנחס בן יאיר גנבוהו לסטים** – עבידת – היתה אצלם שלשה ימים ולא טעמה כלום. **מחזרתה** – שנמלכו להחזירה. **אפקנא** – נוציאה מכאן שלא תמות. **תרעא** – שער של רבי פנחס בן יאיר.

עיונים

לכן אחלק לו ברבים... זה ר' עקיבא אחרונים פירשו את דרש דברי הכתוב בהקשר לר' עקיבא כך: "לָכֵן אֲחַלֵּק לוֹ בָרַבִּים" – שאמר הקדוש ברוך שיחלק לר' עקיבא ותלמידיו הרבים (שלפני שמתו במגפה היה מספרם עשרים וארבעה אלף. ראה יבמות סב,ב ברי"ר סא,ג) חלק בגן עדן. "וְאֶת עֲצוּמִים יְחַלֵּק שָׁלָל" – דעם העצומים, הם הרוגי לוד, האחים פופוס ולוליאנוס שהודו בהריגת בת המלך ומסרו נפשם להריגה והצילו בכך את כל העם מן הגזירה (ראה פסחים נ,א וברש"י שם), "חלק ר' עקיבא שלל. "תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשוֹ" – שמסר ר' עקיבא נפשו למיתה בכך שהפר את גזירת המלכות ולימד תורה ברבים. "וְאֶת פּוֹשְׁעִים נִמְנָה" – שהיה בין הרוגי המלכות, שביניהם היו רבן שמעון ורבי ישמעאל שכשנתפשו להיהרג בכה רבי ישמעאל ואמר לרבן שמעון חבירו "יכו בוכה אני על שאנו נהרגין, בוכה אני על שאנו נהרגין כשופכי דמים וכמחללי שבתות" (מסכת שמחות פ"ח ה"ח. וראה גם אבות דר' נתן פמ"א).

כשם שהיה סופר בדברי תורה כך היה סופר בדברי חכמים ראה בפירוש בפנים. ויש שפירש "כשם שהיה סופר בדברי תורה" – שהיה מונה את כל אותיות התורה שבכתב ועל פי זה קבע את מסורת הכתובים, "כך היה סופר בדברי חכמים" – שהיה מונה הלכותיהם (קרבן העדה).

הוון קדמאין מלאכים וכו' יש שפירש: אם הראשונים כמלאכים – שאנו מעריכים ומתייחסים אל דבריהם בקדושי עליון וכמלאכי מעלה, אז אנו נחשבים כבני אדם. ואולם אם הראשונים כבני אדם, שאנו חושבים שהם בני אנוש ומנו, ואנו יכולים אם כן לשפוט אם טועים הם בדבריהם והוראתם, אז אנו נחשבים כחמורים (חוט המשולש בשם רע"א).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

יָהֲבוּן קוּמָה שָׁעוּרִין וְלָא בָּעֵית לְמִיכַל. אָמְרִין לֵיהּ: רַבִּי, לָא בָּעֵית לְמִיכַל. אֲמַר לוֹן: מְתַקְּנִין אִינּוּן? אֲמַרוּ לֵיהּ: אִין. אֲמַר לוֹן: וַאֲרִימְתּוּן דְּמָיָין? אֲמַרוּן לֵיהּ: לָא כֵּן אַלְפּוּן רַבִּי, [יא]הַלּוֹקֵחַ זֶרַע לִבְהֵמָה, קֶמַח לְעוֹרוֹת, שֶׁמֶן לָאוֹר — פָּטוּר מִן הַדְּמַאי? אֲמַר לוֹן: מַה נַּעֲבֵד לַהּ לַהֲדָא עֲלוּבְתָּא דְּהִיא מַחְמְרָה עַל גַּרְמַהּ סַגִּין. וַאֲרִימַן דְּמָיָין, וַאֲכַלְתָּ.

ג "פִּתַּחְיָה עַל הַקִּינִּין". בֹּא וּרְאֵה מַה גָּדוֹל הוּא כֹּחוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ פּוֹתֵחַ דְּבָרִים וְדוֹרֵשָׁן". "יוֹדֵעַ בִּשְׁבָעִים לָשׁוֹן". תָּנֵי: סַנְהֶדְרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנַיִם שֶׁיְּכוֹלִין לְדַבֵּר וְכוּלָּן רְאוּיִן לִשְׁמוֹעַ — הֲרֵי זוֹ רְאוּיָה לְסַנְהֶדְרִין, שְׁלִשָּׁה — הֲרֵי זוֹ בֵּינוֹנִית, אַרְבָּעָה — הֲרֵי זוֹ חֲכָמָה. [יב]וּבְיַבְנֶה הָיוּ בָּהּ אַרְבָּעָה: בֶּן עַזַּאי, וּבֶן זוֹמָא, וּבֶן חֲכִינַאי, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן מַתְיָה. (נ"א חֲנַנְיָה בֶּן חֲנִילַא) אָמַר רַבִּי חִסְדָּא: [יג]פַּעַם אַחַת יָבְשָׁה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא יָדְעוּ מֵהֵיכָן לְהָבִיא עוֹמֶר. וַהֲוָה תַּמָּן חַד אִישׁ פּוֹחֵחַ כְּחוֹל וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין מֵהֵיכָן לְהָבִיא הָעוֹמֶר. וַהֲוָה תַּמָּן חַד אִילֵּם, דַּהֲוָה יָהֵיב יְדֵיהּ עַל עֵינֵיהּ וִידֵיהּ עַל סוֹכְרָא. אֲיִתּוּנֵיהּ לְגַבֵּי פִּתַּחְיָה, אֲמַר לוֹן: אִית אַתַּר דְּמִיתְקְרְיָא עֵין סוֹכֵר אוֹ סוֹכֵר עֵין? וַאֲזַלּוּן תַּמָּן וְאַשְׁכַּחוּן. שֶׁלֹּשׁ נָשִׁים הֵבִיאוּ קִינֵּיהֶן, אַחַת אוֹמֶרֶת "לְעֵינָתִי" וְאַחַת אוֹמֶרֶת "לְיַמָּתִי" וְאַחַת אוֹמֶרֶת "לְזִיבָתִי". זוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת "לְעֵינָתִי" סָבְרִין מֵימַר: שׁוֹפַעַת כַּמַּעְיָן. אָמַר לוֹן: בְּעֵיינָא סַכַּנְתָּ. זוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת "לְיַמָּתִי" סָבְרִין מֵימַר שׁוֹפַעַת כַּיָּם, אָמַר לוֹן: בְּיַמָּה סַכַּנְתָּ. זוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת "לְזִיבָתִי" סָבְרִין מֵימַר זָבָה מַמָּשׁ, אָמַר לוֹן: זְאַב בָּא לִיטּוֹל אֶת בְּנָהּ.

ד "בֶּן אַחִיָּה" וכו'. עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ הַכֹּהֲנִים מְהַלְּכִין יְחִפִּים עַל הַרְצָפָה, וְהָיוּ אוֹכְלִין בָּשָׂר וְשׁוּתְּיִן מַיִם, הָיוּ בָּאִין לִידֵי חוֹלִי הַמַּעַיִם, וַהֲוָה יָדַע הַאי דִּין חָמַר טַב לְמֵעַיָּא, וְהַאי דִּין חָמַר סָמֵם לְמֵעַיָּא. "נְחוּנְיָא חוֹפֵר שִׁיחִין". שֶׁהָיָה חוֹפֵר שִׁיחִין וּמְעָרוֹת, וַהֲוָה יָדַע

קרבן העדה

אמר לון רבי פנחס: וכי מתוקנים הם השעורים שאין בהם פסולת. **ואריתון דמיין** – הפרשתן מהם דמאי. **אמרון ליה** – לא כך למדתנו רבינו: חלוקת פירות מעם הארץ לזרע או להאכילן לבהמה פטורין מן הדמאי? דכיון דרוב עמי הארץ מעשרין הן – לא גזרו באלו, כיון שאינו אוכל מהן בעצמו. **קמח לעורת** – לעבדן, ושמן לנר – פטור מן הדמאי, וזו נמי למה אינה אוכלת. **אמר לון** רבי פנחס: מה נעשה לעניה זו שהיא מחמרת על עצמה הרבה, והפרישו דמאי ואכלה. **שיודעין לדבר** – בשבעים לשון וכו'. ראויין לשמוע, שהן מבינין שבעים לשון, אף על פי שאינן יודעין להשיב. **הרי זה ראויין לסנהדרין** – וכשרה על צד הדוחק. **שלשה** – שיודעין לדבר. **ארבעה** שידעום לדבר – הרי זה מעולה. **יבשה ארץ ישראל** – שלא ירדו הגשמים, ולא ידעו מאין להביא העומר. **והוה תמן** – שם. **חד אלם** – שאינו שומע ואינו מדבר. **צריפין** – הוא סוכה שאין לה גג, אלא חדה מלמעלה ועשויה מערבה. **אייתוניה וכו'** – הביאוהו לפני פתחיה, להבין ממנו באיזה מקום הוא. **אמר להו:** מי איכא מקום בארץ ישראל ששמו 'גגות צריפין' או 'צריפין גגות'? והלכו לשם ומצאו. **נשדף** – נלקה בשדפון. **סוכרא** – חור שבמזוזות הדלת שבו תוחבים הבריח לנעול. **שופעת דמים כמעיין** – ומביאה קן אחד חובה, אחד חטאת ואחד עולה כדין זבה. **בעינה סיכנה** – וזו קן נדבה, וכולן עולות. **בים סכנה** – בעברה תוך הים היתה בסכנה, וזו לנדרה ועולות הן. **זאב בא ליטול את בנה** – נדרה קן אחד להצלת בנה. **על ידי שהיו הכהנים וכו' והיו באין לידי חולי מעיים** – לכך היו צריכין לרופא לרפאותן. והלכך אף הוא נחשב מהממונים שהיו במקדש, שאף הוא נטל שכרו מתרומת הלשכה. דצרכי קרבן הוא, שיאכלו הכהנים בשר קרבנות השמנים, ולא יבוא לידי נותר. **ושותין מים** – שאסורים לשתות יין בעזרה. **והוה ידע** – בן אחיה איזה יין יפה למעיים לעצרן, ואיזה יין טוב לרפואתן. שעל ידי הצינה המעיים מתרפאין או מתעצרים יותר מדאי. **והוה ידע** – איזה סלע מוציא מים צוננים ואיזהו מים חמים, ועד היכן מגיע חמימותיה.

תקלין חדתין

מתקנין אינון – בלא פסולת. **ארימתון** – אם נתתם דמאי. **לא כן אלפן** – וכי לא למדתנו רבינו שהלוקח לבהמה פטור מדמאי? לפי שרוב עמי הארץ מעשרין הן, ולא גזרו כשאינו אוכל בעצמו. **מחמרה על נפשה** – שיקחו דמאי. **בוא וראה כו'** – לפי שמנויו היו על הקינין שהן גופי תורה. ונותן טעם למה שנקרא "פתחיה", שהיה פותח דברים הנסתרים וסגורים. **שיודעין לדבר** – בשבעים לשון. **לשמוע** – = להבין, אף על פי שאינו יודע להשיב. **חד אלם** – שאינו שומע ואינו מדבר. **צריפין** – היא סוכה שאין לה גג, וחדה מלמעלה. **גגות צריפין** – לפי שהניח ידו תחלה על גגות, אמר תחלה "גגות צריפין". **סוכרא** – חור שבמזוזות הדלת, שבו תוחבים הבריח לנעול. **עין סוכר כו'** – כדפרישית. **שופעת כמעיין** – דמים, ומביאה שני קנין: אחד חטאת ואחד עולה, כדין זבה. **בעינא** – **בימא** – והן לנדרה, ועולות הן. **זאב בא ליטול כו'** – ונדרה קן אחד להצלת בנה. ומייתי לה שמתוך שהיה חכם גדול וידע טיב הלשונות הבין דבר זה, ואחר היה נכשל בזה. **מים** – שאסורין לשתות יין בעזרה. **והוה ידע** – בין אחיה. **ממסמס** – מרכך וממיס ומזיק ולא ישתו ממנו. ומדאמר תחלה "דין חמר טב למעייא" משמע דממסמס רע למעיים, ולא כיש מפרשים "ממסמס" גם כן לטובה לרפותן.

מסורת הש"ס

יא. משנה דבמאי אג,ג. בבלי חולין ז,ב.

יב. ראה בבלי סנהדרין יז,ב.

יג. בבלי מנחות סד,ב (בשינויים). ילקו"ש נ"ך תתרסז.

גרסות

מהיכן להביא עומר בכתי"מ: **מהיכן להביא (וכן בסמוך).**

הלוקח לזרע בכתי"מ: **הנותן לזרע.**

ובן חכינאי ורבי אלעזר בן מתיה בכתי"מ: **אלעזר בן מתיא וחנניא בן חכילאי.**

גגות בכתי"מ: **גנות (וכן בכולם).**

על צריפים בכתי"ל: **על צריפא.**

קמיה דפתחיה בכתי"ל: **קמיה דפיתחא.**

סמם בכתי"מ: **סמי.**

לשון

סוכרא

בפירוש מלה ארמית זו נאמרו הצעות שונות. שיש שאמרו שהכוונה לחור שבמזוזות הדלת, בו נעצץ הבריח הנועל את הדלת, והוא כעין המלה "סיגראר" — הסוגר (רש"י, ערוך). ויש שפירשוה שהוא הסכר, הסוכר את מי הנהר (תוס'), או שהכוונה לקבר (תוס').

החיים

גגות צריפין

ויש גורסים: גנות צריפין. מקובל להזות את המקום עם המקום הקרוי צריפין ששמו משתמר בערבית — "צרפנד אל עמרי", שהיה מצוי ממזרח לראשון לציון, סמוך לדרך רמלה-יפו.

עין סוכר

מקובל להזות את בקעת עין סוכר עם הבקעה הקרויה בערבית "אהל אסכר", דרומית-מערבית לחר עיבל, ובה עוברת הדרך הראשית משכם לירושלים. נראה כי המקום נקרא כך על שם הבאר העמוקה המצויה בימינו בכפר הסמוך.

אישים

בן עזאי

הוא שמעון בן עזאי, מן התנאים ביבנה. אף על פי ששמעון בן עזאי לא זכה להיסמך (ולכן הוא נקרא בשמו בלבד, בלי תואר, ולרוב רק בן עזאי), היה נחשב לאחד מגדולי החכמים, וחכמתה הרבה היתה למשל במשך דורות רבים. כפי הנראה לא למד תורה בצעירותו, אלא שלאחר זמן פגש את בתו של ר' עקיבא והיא הבטיחה שתינשא לו אם ילמד תורה, ואכן למד בן עזאי מפי ר' יהושע ור' ישמעאל, ובעיקר היה תלמיד מובהק (ואפילו תלמיד-חבר) לר' עקיבא, שאותו החשיב כגדול חכמי ישראל בדורו. אין זה ברור אם אכן נשא את בת ר' עקיבא או נשא ופרש ממנה לאחר זמן קצר, בשל חשקו בתורה (עליו אמרו "משמת בן עזאי בטלו השקדנים") התמסר כולו ועסק בתורה בלבד. דברי הלכה ואגדה שלו מצויים במשנה, בברייתות, ובתלמוד, וכפי הנראה אף הספיק להעמיד תלמידים בטבריה עירו. בן עזאי עסק גם בנסתרות והוא נמנה עם הארבעה שנכנסו לפרדס, ועליו נאמר ש"הציץ ומת", וקראו עליו את המקרא "יקר בעיני ה' המותה לחסידיו".

בן זומא

הוא שמעון בן זומא, מהחכמים הגדולים שבדור החורבן, תלמידו של ר' יהושע, ותלמיד-חבר לר' עקיבא. שמעון בן זומא נחשב לאחד מגדולי החכמים בדורו, אך כנראה, בגלל גילו הצעיר לא נסמך, ומשום כך לא נקרא בתואר "רבי", ונקרא רק בשם אביו בן זומא.

כמה וכמה מאמרים בהלכה ובאגדה נאמרו בשמו. ביחוד היה כוחו גדול בדרשות המקרא, עד שאמרו כי "משמת בן זומא בטלו הדרשנים".

בן חכינאי

הוא ר' חנניה (או חנינא) בן חכינאי. נמנה בין "יודעים לפני חכמים" בכרם ביבנה שהיו יודעים שבעים לשון. במיוחד היה תלמיד מובהק של ר' עקיבא. דברי הלכה ומסורות בשמו נזכרים במשנה ובתוספתא וכן בתלמוד ובמדרשי ההלכה. במדרש אחד נמנה בין עשרה הרוגי מלכות.

עיונים

שלש נשים הביאו מעשה זה ללמדנו כי פתחיה לא רק ידע הרבה שפות, אלא גם ידע את הניבים והמבטאים המיוחדים של קבוצות שונות. ומשום כך אף שחכמים הבינו את דברי אותן נשים כמשמעם, הוא הבין שנתכוונו נשים אלה למשמעות שונה לגמרי.

לימתי ראה בפירוש בפנים. ויש שפירשו ביטוי זה שהוא מלשון "יום" — שהשלימה ימי זיבתה (רבינו גרשום מנחות סד,ב).

שופעת כמעין בבלי (מנחות סד,ב) הגרישה היא "לעונתי", ופירוש ביטוי זה כמתייחס לזבה לסברתם של חכמים הרי זה מלשון עונת קרבנה של הזבה אותו היא מביאה ביום השמיני לטהרתה (רש"י שם).

על ידי שהיו הכהנים מהלכין יחפים... היו באין לידי חולי המעים שאלו אחרונים: והלא נאמר "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (קהלת ח, ה), ואיך חלו הכהנים משרתי ה'? ואף אם נאמר שכדי שלא יחלו הכהנים ה"מהלכין יחפים וכו' צריך לנס גלוי שהוא היפך הטבע – מכל מקום ראוי היה שייעשה להם נס כזה, שהרי כבר אמרו חכמים שעשרה ניסים נעשו בבית המקדש (ראה אבות פ"ה מ"זה), ולכאורה היה צריך להיעשות להם נס בא בענין זה שלא יחלו! ותירצו אחרונים שרצון ה' היה שיעשו את עבודת המקדש מתוך יסורים. ועוד, שרק הכהנים שלא עשו עבודתם לגמרי לשם שמים אלא נתגאו ונזהנו מעבודתם, הם שלא זכו לנס ובאו לידי חולי (דברי תורה לבעל מנחת אלעזר ממונקאטש).

אורח ההלכה

הלוקח זרע לבהמה וכו' יש דברים שלא גזרו עליהם חכמיש להפרש מהם בשעה שגזרו על הדמאי: הלוקח פירות לזריעה או להאכיל לבהמה, קמח לעיבור עורות או לרפואה, שמן להדלקת הנר או לסוך בו את הכלים, יין לרפואת העין. וכיון שאמר לו עם הארץ שמתוקנים הם — אינו צריך לעשר. כמשנה בדמאי. (רמב"ם ספר זרעים הלכות מעשר פי"ג הי"ד).

על ידי שהיו הכהנים מהלכין יחפים וכו' הכהנים מפני שהן עומדים על הרצפה תמיד ואוכלים בשר הרבה ואין עליהן בגדים בשעת העבודה אלא חלוק אחד, הם חולין במעיהם. ולפיכך מעמידים ממונה אחד שיהיה מבקר אותם ומרפא כל תחלואיהן ועוסק בהן תמיד, הוא ואנשיו שתחת ידו. בגמרא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות בלי המקדש והעובדים בו פ"ז הי"ד).

שפע
למד את עמי
www.hashefa.co.il
© כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com